

De schuldvraag van Banda

'Dit is van Ons' – Lesbrief



Algemene informatie over de les

• Leerjaar	4, 5 of 6
• Niveau	havo, vwo
• Vakken	geschiedenis, burgerschap
• Eindtermen	<p><i>Kenmerkende aspecten:</i> Het begin van de Europese overzeese expansie; de bijzondere plaats in staatkundig opzicht en de bloei in economisch en cultureel opzicht van de Nederlandse Republiek; Wereldwijde handelscontacten, handelskapitalisme en het begin van een wereldeconomie.</p> <p><i>Vaardigheden:</i> bij het geven van oordelen over het verleden: - rekening houden met het onderscheid tussen feiten en meningen; tijd- en plaatsgebondenheid van interpretaties en oordelen afkomstig van personen uit het verleden en afkomstig van hedendaagse personen en de rol van waardepatronen in heden en verleden - uitspraken ondersteunen met argumenten.</p>
• Tijdsduur	50 minuten
• Doelen	<ul style="list-style-type: none"> • kennis verwerven over de volkenmoord op de Banda-eilanden in 1621 in opdracht van Jan Pieterszoon Coen, gouverneur-generaal van de VOC • reflecteren op de vraag wie (mede)verantwoordelijk was • in bronnen verschillende perspectieven kunnen identificeren • een mening kunnen onderbouwen met argumenten gebaseerd op informatie uit bronnen
• Beginsituatie	<p>Basiskennis m.b.t. de VOC en handel in specerijen.</p> <p>De les sluit aan bij de voorstelling van Aluin 'Dit is van Ons' en kan het beste na deze voorstelling gegeven worden. Echter, ook zonder bezoek aan de toneelvoorstelling is de lesbrief inzetbaar.</p>
• Werkvormen	<p>Leerlingen onderzoeken in tweetallen de aangereikte bronnen en vullen samen een samenvattend schema in.</p> <p>De les wordt afgerond met een klassikale bespreking.</p>

In 2023 is deze lesbrief gemaakt door studenten van de Master Educatie en Communicatie van de Universiteit van Amsterdam.

De schuldvraag van Banda

De Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) mocht van de bestuurders van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden handel drijven in Azië. De VOC wilde de nootmuskaathandel volledig beheersen. Dit ging gepaard met veel geweld. In 1621 begon gouverneur-generaal Jan Pieterszoon Coen een expeditie om de Banda-eilanden aan te vallen. Het hevige conflict resulteerde in meer dan tienduizend doden, vele vluchtelingen en gevangenen onder de Bandanezen.

Wie was verantwoordelijk voor deze donkere bladzijde uit de Nederlandse geschiedenis?

Na de voorstelling

5 minuten – klassikale bespreking

In de voorstelling ging het onder andere over de vraag: wie verantwoordelijk was voor het vermoorden en weggagen van Bandanezen in 1621. Hoe denk jij daar over na het zien van de voorstelling? Wie is volgens jou verantwoordelijk?



De Banda-eilanden, 1616, schilder onbekend. Koninklijke Bibliotheek. De VOC bouwde forten om de handel in specerijen veilig te stellen. Op de Banda-eilanden groeide nootmuskaat.

Opdracht 1. Perspectieven op de schuldvraag

30 minuten - tweetal

Om iets te kunnen zeggen over wie (mede)verantwoordelijk was, ga je eerst onderzoeken wie op welke manier betrokken was bij het bloedbad van 1621. De bronnen geven hierover informatie. Bestudeer deze bronnen en geef antwoord op de vragen. Let op: een bron kan

informatie geven over de medeverantwoordelijkheid van verschillende personen of groepen. Het in te vullen schema vind je aan het einde van deze lesbrief.

Bron 1 De Heeren XVII (de 17 bestuurders van de VOC) schreven in 1615 aan de belangrijkste VOC-functionarissen in Indië wat op Banda moet gebeuren. Laurens Reael was toen gouverneur-generaal, de hoogste bestuurder van de VOC in Indië. Reael keurde plundertochten en extreem geweld tegen de Molukse bevolking af. In 1617 benoemden De Heeren XVII toen Coen als gouverneur-generaal.

Brief van de Heeren XVII aan J.P. Coen (30 april 1615)

We zouden het verstandig achten, als onze situatie het toelaat, om schepen te gebruiken voor een grootschalige aanval op de vijand en om de Bandanezen te onderwerpen, de belangrijkste personen uit te schakelen en te verdrijven, en het land liever opnieuw te bevolken met mensen. We dragen dit ten zeerste op aan de heer Gouverneur-Generaal, Uwe Excellentie en de Raad van Indië, om hierin het beste te overwegen, aangezien dit in het grootste belang van de Compagnie is, zelfs als dat betekent dat er enkele bomen moeten worden gekapt en het land moet worden ontvolkt.

Uit H.T. Colenbrander, *Jan Pieterszoon Coen, bescheiden omtrent zijn bedrijf in Indië deel 4*, p. 307. Vertaald naar modern Nederlands.

Lees Bron 1. Hoe moest volgens de Heeren XVII worden opgetreden tegen de Bandanezen?

Vul het schema in: Wie kun je volgens deze bron als (mede)verantwoordelijk zien voor de massamoord op Banda? Waarom?

Bron 2

Brief van J.P. Coen aan de Heren XVII (26 oktober 1620)

Om onze winsten te voorzien, is het noodzakelijk dat Banda volledig wordt veroverd en bevolkt met ander volk. (...) We moeten dit goed doen om tot rust en vrede te komen en met een sterke strijdmacht op het veld blijven zonder schepen die voor handel of oorlog ter zee nodig zijn, op te houden. We menen dat de vijanden op die manier gemakkelijk gedwongen kunnen worden. (...) We hebben ons tot nu toe door de Bandanezen lang laten misleiden, tot grote schade, schande en reputatieschade van onze natie, want alle Indonesiërs oordelen dat de Bandanezen tot nu toe met succes tegen ons hebben gestaan vanwege hun slimheid. Andere volken in de omgeving zullen geneigd zijn dit voorbeeld te volgen, en zeggen dat ze het net zo goed als de Bandanezen zullen doen.

Uit H.T. Colenbrander, *Jan Pieterszoon Coen, bescheiden omtrent zijn bedrijf in Indië deel 1*, p. 591. Vertaald naar modern Nederlands.

Lees Bron 2. Wat is volgens J.P. Coen het probleem op Banda, en welke maatregel(en) stelt hij voor om deze situatie te herstellen?

Vul het schema in: Wie kun je volgens deze bron als (mede)verantwoordelijk zien voor de massamoord op Banda? Waarom?

Bron 3

Een historicus over J.P. Coen

Als men de Engelsen en Fransen hun gang zou laten gaan, zou het met Banda 'nooit goed komen'. Langs allerlei kanalen zou de nootmuskaat uit het 'Nederlandse gebied' naar buiten worden gesmokkeld. Over de lokale bevolking werd Coens toon harder. Men zou hen moeten uitroeien en geen vrede gunnen totdat zij al hun forten hadden afgebroken en hun voornaamste wapens en vaartuigen zouden hebben ingeleverd.

'Het wordt tijd dat wij ons niet langer met praatjes en contracten voor de gek laten houden. Voorwaar, het wordt tijd om de ogen eens te openen.' (uit brief van Coen)

(...) Het harde optreden tegen de Bandanezen en de Europese concurrenten kwam voort uit de gedachte dat het niet mogelijk zou zijn de gehele Nederlandse invloedssfeer met forten te omgeven. Een dergelijke strategie was te kostbaar en was onuitvoerbaar zolang de bevolking over roeiboten beschikte waarmee zij de grote zeilschepen kon ontlopen en de nootmuskaat naar elders afvoeren. Impliciet betekende dit dat voor de beheersing van de nootmuskaatproductie het veroveren van de Banda-eilanden noodzakelijk was.

Uit J. van Goor, *Jan Pieterszoon Coen 1587-1629* (2020) p. 296.

Lees bron 3. Welke redenen heeft J.P. Coen volgens deze historicus om hard op te treden tegen bevolking van de Banda-eilanden?

Vul het schema in: Wie kun je volgens deze bron als (mede)verantwoordelijk zien voor de massamoord op Banda? Waarom?

Bron 4

Er is een scheepsjournaal “De Conqueste van Banda” bewaard gebleven met daarin een verslag van de bestraffing van de Orang kaya, de Indonesische benaming voor leiders en aristocraten op de Banda-eilanden. Volgens historici is dit verslag van Nicolaes van Waert die op de Banda-eilanden luitenant was in dienst van de VOC.

Ooggetuigeverslag van de executies van Orang kaya's op 8 mei 1621

De zaak van de gevangen Bandanezen, is aangepakt, inclusief zesenvertig van hen, voornamelijk orang kaya's, met betrekking tot handel en rechtszaken, en ze zijn veroordeeld tot marteling om duidelijkheid te krijgen over hun samenzwering.

(...) De executie van de marteling van de eerder genoemde gevangen Bandanezen ging door en was zeer meedogenloos. De rechter had hen al hun misdaden voorgelegd, zowel oude als nieuwe. Hierover ontkenden twee orang kaya ondanks de martelingen, en werden overboord gegooid. We hebben nooit begrepen dat ze iets van de beschuldigingen bekenden, integendeel, ze protesteerden tegen hun onschuld en beweerden dat ze, getuige hun eerdere inspanningen om hun volk aan te geven en de vrede met de Nederlanders in alle oprechtheid te handhaven, bereid waren om daaraan vast te houden, zelfs als dat betekende dat ze ervoor zouden sterven.

(...) Vierenveertig gevangenen werden fort Nassau binnengebracht. Hun vonnis werd voorgelezen namelijk dat ze zouden hebben samengespannen tegen het leven van de Heer Generaal en de vredesbrekers waren van de gemaakte vrede. (...) Ze stierven in volledige stilte zonder een geluid te maken; alleen was er iemand die in onze Duitse taal vroeg: "Mijn heren, is er dan geen genade?" Maar het mocht niet baten.

Uit Lucas Kiers, *Coen op Banda: de conqueste getoetst aan het recht van den tijd* (1943), p. 319-320. Vertaald naar modern Nederlands.

Lees bron 4. Waarom werden de Orang kaya veroordeeld?

Vul het schema in: Wie kun je volgens deze bron als (mede)verantwoordelijk zien voor de massamoord op Banda? Waarom?

Bron 5 Weergave, door Bandanese ogen, van de executie van 44 orang kaya in opdracht van J.P. Coen. De executie werd echter niet uitgevoerd door de Hollanders zelf, maar door Japanse huursoldaten.

'De slachting door de Hollanders op Banda in 1621'



Moluks historisch museum. Schilder onbekend. Gemaakt 19^e/20^e eeuw.

Bekijk en lees bron 5. Wie hebben de executies van de Orang kaya uitgevoerd?

Vul het schema in: Wie kun je volgens deze bron als (mede)verantwoordelijk zien voor de massamoord op Banda? Waarom?

Bron 6

Brief van de Heeren XVII aan J.P. Coen (14 april 1622)

Wij willen ernstig opdragen en aanbevelen om met de mensen van Indiase landen niet in een nieuwe oorlog te treden, noch aanleiding te geven tot onenigheid die gewoonlijk leiden tot dezelfde problemen, want het ene leidt tot het andere. De mensen van Banda hebben een zware straf ondergaan voor hun eerdere moorden, opstanden en andere ontrouw tegenover de onze, zonder reden begaan, wat naar onze mening voldoende afschrikwekkend zal zijn en anderen als voorbeeld zal dienen. Laat het zo zijn en genoeg is genoeg. We hadden gehoopt dat het met vreedzamere middelen beslecht had kunnen worden. Ze hebben genoeg betaald voor hun eerdere trouweloosheid. Zoals gezegd wordt, wekt angst wel ontzag, maar geen goede band. (...) Daarbij moet worden geregeld dat de langverwachte opbrengsten van dat land op een degelijke manier kunnen worden genoten.

Uit H.T. Colenbrander, *Jan Pieterszoon Coen, bescheiden omtrent zijn bedrijf in Indië deel 4*, p. 539-540. Vertaald naar modern Nederlands.

Lees Bron 6. Vergelijk deze bron met bron 1. Waar dachten de Heeren XVII na het bloedbad op Banda nog steeds het zelfde over? Wat is in deze brief anders?

Vul het schema in: Wie kun je volgens deze bron als (mede)verantwoordelijk zien voor de massamoord op Banda? Waarom?

Bron 7

Een historicus over Banda

Waar het om gaat is dat een volledige samenleving werd weggevaagd door het optreden van een roofzuchtig bedrijf, de VOC. Dát maakt het een genocide. (...)

De focus op het aantal [inwoners] ontkent de fasen waarin de genocide zich voltrok en de medeplichtigheid van andere VOC-officieren. Duidelijk is dat Coen in 1621 verantwoordelijk was voor het ontvolken van het grootste eiland Banda Besar, dat naar schattig vijfduizend inwoners telde. Ook al is achteraf niet meer vast te stellen om hoeveel Bandanezen het precies ging, of zij nu werden verjaagd, tot slaaf gemaakt of uitgehongerd, het resultaat was hetzelfde: een leeg land.

Uit M. van Pagee, *Banda: De genocide van Jan Pieterszoon Coen* (2021) p. 188-189.

Lees Bron 7. Waarom noemt deze historicus het optreden op Banda genocide?

Vul het schema in: Wie kun je volgens deze bron als (mede)verantwoordelijk zien voor de massamoord op Banda? Waarom?

SCHEMA

Met de vragen hiervoor kun je dit schema invullen. Bij elke persoon/groep kun je zien hoeveel bronnen informatie geven over de verantwoordelijkheid van deze persoon/groep.

(mede) verantwoordelijk	Bron(nen)	Deze persoon/groep is (mede)verantwoordelijk omdat ...
J.P. Coen	Bron: Bron: Bron: Bron: Bron:	
De Heren XVII	Bron: Bron: Bron:	
Luitenanten, admiralen, officieren en bemanning van de VOC	Bron: Bron:	
Japanse huursoldaten	Bron:	

Opdracht 2. De schuldvraag

5 minuten - tweetal

Wie waren volgens *Coen* en de *Heeren XVII* schuldig aan het wrede optreden op de Banda-eilanden in 1621?

Wie draagt volgens jullie de *meeste verantwoordelijkheid* voor de massamoord op Banda? Leg je antwoord uit en gebruik daarbij informatie uit de bronnen (verzameld in het schema).

Noem twee personen/groepen die volgens jullie *medeschuldig* zijn. Leg je antwoord uit en gebruik daarbij informatie uit de bronnen.

Uitwisseling

10 minuten – klassikale bespreking

Hoe wordt in de klas gedacht over de vraag wie vooral verantwoordelijk was en wie medeverantwoordelijk waren? Waarom is historisch onderzoek belangrijk als je zulke vragen wilt beantwoorden? Wat kan daarbij lastig zijn? Vinden jullie het zinvol om zo lang na een gebeurtenis de vraag te stellen wie verantwoordelijk was?